

دوماهنامه علمی- پژوهشی

د، ۹، ش ۳ (پیاپی ۴۵)، مرداد و شهریور ۱۳۹۷، صص ۲۷۳-۲۹۶

ارزیابی مهارت خواندن دانشجویان کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی

عیسی متقی‌زاده^{۱*}، خلیل پروینی^۲، سیدرضا موسوی^۳

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد آموزش زبان عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

پذیرش: ۹۷/۱/۲۲

دریافت: ۹۶/۱۰/۱۴

چکیده

مهارت خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زبانی است و از شروط موفقیت در یادگیری زبان دوم، تسلط بر این مهارت است؛ اما دانشجویان ترم آخر مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی که در شرف دانش‌آموختگی هستند و حتی بسیاری از دانش‌آموختگان این رشته نمی‌توانند متون عربی را صحیح و روان بخوانند. از این رو، می‌خواهیم با استفاده از روش توصیفی- تحلیلی و روش پیمایشی، مهارت خواندن دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی را ارزیابی، نقاط ضعف آنان در این مهارت را شناسایی و راهکارهایی را به‌منظور بهبود آموزش مهارت خواندن ارائه کنیم. نمونه آماری پژوهش حاضر را ۱۲۴ دانشجوی ترم هشتم مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در ۱۲ دانشگاه دولتی ایران تشکیل داده‌اند که ۴۱ نفر از آن‌ها مرد و ۸۳ نفر زن هستند. ابزار به‌کاررفته در این پژوهش، آزمون محقق‌ساخته است که برای اولین بار در رشته زبان و ادبیات عربی برای مهارت خواندن طراحی شده و برای طراحی آن، از الگوهای موجود در کشورهای عربی استفاده کردیم. یافته‌ها نشان می‌دهند که دانشجویان مهارت خواندن را به‌خوبی کسب نکرده‌اند و با اینکه در ترم آخر هستند و اغلب دروس کارشناسی را گذرانده‌اند، در همه سطوحی که متخصصان زبان عربی برای مهارت خواندن ذکر کرده‌اند، با ضعف مواجه هستند. اصلی‌ترین دلیل این مشکل، وجود نداشتن درسی خاص برای مهارت خواندن در سرفصل درسی است.

واژگان کلیدی: مهارت خواندن، مهارت شناخت، مهارت فهم، مهارت نقد، زبان و ادبیات عربی.

E-mail: motaghizadeh@modares.ac.ir

* نویسنده مسئول مقاله:

این مقاله، برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد به راهنمایی دکتر عیسی متقی‌زاده است.

۱. مقدمه

نخستین واژه قرآن کریم که بر پیامبر (ص) نازل شد «اقرأ» بود که این امر «اشاره‌ای از جانب خداوند متعال به اهمیت خواندن در زندگی فردی و اجتماعی است. خواندن همیشه به عنوان پایه علم و دانش و مهم‌ترین ابزار برای فراگیری معلومات و اطلاعات از طریق اتصال مستقیم به اندیشه‌ها و افکار نوشته شده در کتاب‌ها، روزنامه‌ها و ... بوده است» (عاشور و حوامده، ۲۰۱۰: ۶۳). وجه تمایز مهارت خواندن از مهارت‌ها و دروس دیگر این است که هر شخص در همه دوره‌های تحصیلی خود و حتی بعد از اتمام تحصیل، به آن نیازمند است. بنابراین، برخورداری از مهارت خواندن یک هدف نیست؛ بلکه ابزاری برای رسیدن به اهداف دیگر، همچون افزایش سواد و افزایش قدرت اندیشه برای فهم معانی و افکار مکتوب است (همان، ۲۰۱۰: ۱۷۸؛ مجاور، ۱۹۶۳: ۵۴). «درحقیقت، یادگیری مهارت خواندن کلید یادگیری همه یادگیری‌ها است؛ زیرا بیشتر یادگیری‌های درسی از طریق آن صورت می‌گیرد. برای یادگیری دروس دیگر باید به مهارت درک مطلب و توانایی خواندن مسلط بود» (شکیبا و اسدزاده، ۱۳۹۲: ۵۱). همچنین، خواندن برای یادگیری دروس مختلف در بیشتر رشته‌های تحصیلی نیز نقش ویژه‌ای ایفا می‌کند؛ زیرا دانشجویان باید بخش زیادی از دروس مختلف رشته خود را از طریق خواندن کتاب‌های مربوط به آن یاد بگیرند. رشته زبان و ادبیات عربی نیز از این قاعده مستثنی نیست و دانشجویان این رشته بخش زیادی از دروس مختلف، همچون متون، صرف، نحو، تاریخ ادبیات و ... را از طریق خواندن کتاب‌های این رشته فرامی‌گیرند که غالباً به زبان عربی تألیف شده‌اند. بنابراین، تقویت مهارت خواندن زبان عربی برای دانشجویان این رشته بسیار ضروری است و استادان باید به آموزش این مهارت توجه ویژه‌ای داشته باشند؛ اما متأسفانه بیشتر دانشجویان و دانش‌آموختگان مقطع کارشناسی این رشته و حتی برخی از دانشجویان تحصیلات تکمیلی هنوز توانایی خواندن صحیح یک متن عربی را ندارند. در پژوهش حاضر، می‌کوشیم با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی، نقاط ضعف دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی را در مهارت خواندن شناسایی و راهکارهایی را برای بهبود آن ارائه کنیم. همچنین، می‌کوشیم به این پرسش پاسخ دهیم که دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی تا چه اندازه در مهارت خواندن ضعف دارند و دلایل ضعف آن‌ها چیست.

۲. پیشینه پژوهش

موارد زیر ازجمله پژوهش‌هایی هستند که در آن‌ها، موضوعات مرتبط با موضوع پژوهش حاضر بررسی شده است:

۱. مقاله معبر (۲۰۰۶) با عنوان «الاستماع و التحدث و القراءة و الكتابة: مرتکبات أساسية لعلوم اللغة العربية»: نویسنده مهارت‌های چهارگانه زبانی را بررسی و امور اساسی در یادگیری هریک از مهارت‌ها را بیان کرده است. وی همچنین، حداقل معیارهایی را ذکر کرده است که دانشجویان گروه‌های علمی در دانشگاه‌های کشورهای عربی باید از آن‌ها آگاه باشند.
۲. مقاله میرزایی و نظری (۱۳۸۴) با عنوان «ارائه یک الگوی آموزشی مناسب جهت کسب مهارت خواندن زبان عربی (برای دانشجویان رشته حقوق)»: نویسندگان کوشیده‌اند روشی مناسب را برای آموزش مهارت خواندن به دانشجویان رشته حقوق تدوین کنند و بیان کرده‌اند که یک روش خوب باید پنج ویژگی اساسی «هدف از آموزش»، «گزینش مطالبی که باید آموزش داده شود»، «درجه‌بندی و ترتیب مطالب»، «ارائه مطالب درسی» و «تکرار مطلب آموزش داده‌شده» را داشته باشد. نتایج پژوهش نشان داد که هدف اصلی آموزش زبان عربی به دانشجویان رشته حقوق کسب مهارت خواندن متون فقهی است و بدون فهم جمله و ساخت آن، کسب مهارت خواندن متون عربی فقهی امکان‌پذیر نیست. بنابراین، باید آن دسته از قواعد مربوط به جمله انتخاب و تدریس شوند که به مهارت خواندن کمک می‌کند، از ارائه قواعد اضافی خودداری شود و تمرینات از متون فقهی ساده انتخاب شوند. این پژوهش همچون پژوهش حاضر، به بررسی مهارت خواندن دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی اختصاص ندارد.
۳. مقاله غفارثمر و شیرازی‌زاده (۱۳۹۰) با عنوان «ارتباط بین کمال‌گرایی، اضطراب و دست‌یافت مهارت خواندن در انگلیسی به‌عنوان زبان خارجی: مطالعه‌ای در روان‌شناسی یادگیری زبان»: نمونه آماری این پژوهش ۱۳۴ دانشجوی کارشناسی رشته زبان انگلیسی بوده است که پرسشنامه‌ای مرتبط با کمال‌گرایی و اضطراب خواندن را تکمیل کردند و نمرات آن‌ها در درس خواندن و درک مفاهیم به‌عنوان معیار دست‌یافت خواندن آن‌ها در زبان انگلیسی، موردتوجه قرار گرفت. نتایج این پژوهش نشان داد که ازمیان سه بعد کمال‌گرایی، تنها کمال‌گرایی جامعه‌مدار پیش‌بینی‌کننده معناداری برای اضطراب خواندن و دست‌یافت خواندن است و همبستگی منفی معناداری هم بین اضطراب خواندن و دست‌یافت خواندن وجود دارد.

براساس نتايج اين پژوهش، نويسندگان معتقدند كه در ارتباط بين كمال‌گرايى و دست‌يافت خواندن، اضطراب خواندن نقش ميانجى دارد.

۴. مقاله ناصر (۲۰۱۱) با عنوان «اثر تدريس مهارتى القرائة و الكتابة وفق المنحى التكاملى للغة العربية فى تحسين المهارتين لدى تلاميذ الصف السادس الابتدائى فى محافظة القطيف بالمملكة العربية السعودية»: نويسنده كوشيده است كه تاثير تدريس دو مهارت خواندن و نوشتن را براساس روش تكاملى (يكپارچه) بررسى كند. نمونه آمارى اين پژوهش از ۶۲ دانش‌آموز تشكيل شده است كه در دو گروه هم‌سطح قرار گرفته‌اند؛ نخست گروه آزمائش كه چهار واحد درسى را براساس روش تكاملى (يكپارچه) گذرانده‌اند و دوم گروه كنترل كه موضوعات خواندن و نوشتن را براساس روش غيرتكاملى (جداگانه) ياد گرفته‌اند. تحليل داده‌هاى اين پژوهش نشان‌دهنده وجود رابطه معنادار در سطح معنادارى (۰/۰۰) بين ميانگين نمرات دانش‌آموزان در آزمون‌هاى خواندن و نوشتن براساس روش تكاملى به نفع گروه آزمائش بوده است كه اين نتيجه تاثير اين روش را ثابت كرده است. لذا پژوهشگر پيشنهاد داده است كه به‌جاي روش غيرتكاملى، از روش تكاملى در تدريس زبان عربى استفاده شود.

۵. مقاله اسماعيلى و متقى‌زاده (۱۳۹۶) با عنوان «بررسى تاثير مهارت‌هاى تفكر نقادانه بر مهارت درك مطلب متون ادبى دانشجويان رشته زبان و ادبيات عربى در ايران»: نويسندگان با استفاده از روش نيمه‌تجربى، تاثير مهارت‌هاى پنج‌گانه تفكر نقادانه را كه واتسون و گليرز ارائه كرده‌اند، بر درك مطلب دانشجويان رشته زبان و ادبيات عربى در دروس متون ادبى بررسى كردند. نمونه آمارى اين پژوهش از ۶۴ نفر از دانشجويان ترم سوم رشته زبان و ادبيات عربى تشكيل شده است كه به دو گروه كنترل و آزمائش تقسيم شده‌اند. گروه كنترل با روش سنتى و گروه آزمائش با روش مبتنى بر مهارت‌هاى تفكر نقادانه آموزش داده شده‌اند. يافته‌هاى اين پژوهش نشان‌دهنده تفاوت معنادار بين عملکرد دو گروه بوده است كه تاثير استفاده از مهارت‌هاى تفكر نقادانه در تدريس متون ادبى را بر مهارت درك مطلب دانشجويان ثابت كرده است.

با اينكه پژوهش‌هاى مختلفى در ايران و كشورهاي عربى، در حوزه مهارت خواندن انجام شده است، در هيچ پژوهشى، نقاط ضعف دانشجويان رشته زبان و ادبيات عربى دانشگاه‌هاى دولتى ايران در مهارت خواندن و ارائه راهكارهاى براى بهبود آن، بررسى نشده است؛ بنابراين، پژوهش حاضر از اين نظر با پژوهش‌هاى پيشين كاملاً متفاوت است.

۳. ادبیات نظری پژوهش

۳-۱. خواندن

متخصصان آموزشی تعاریف مختلفی از مهارت خواندن ارائه کرده‌اند که در بیشتر آن‌ها، خواندن فرآیندی ذهنی شامل رمزگشایی نوشتار و فهم و تفکر در آن است. معبر خواندن را به صورت زیر تعریف می‌کند:

[خواندن] انتقال مستقیم مفاهیم از صفحه‌ای که در آن نوشته یا تایپ شده به ذهن خواننده است و از جمله مهارت‌های دریافتی^۱ زبان به شمار می‌رود؛ زیرا خواننده پیام متن را دریافت کرده و به رمزگشایی نمادهای نوشتاری می‌پردازد. برای موفقیت در فرآیند خواندن، خواننده باید دایره واژگانی قوی و اطلاعات کافی از ساخت زبان و ترکیب‌های آن داشته باشد (معبر، ۲۰۰۶: ۷۵-۷۸).

حلاق خواندن را فعالیتی ذهنی می‌داند که «دو نوع تفکر را تقویت می‌کند: نخست تفکر انتقادی^۲ که در حل رمزهای کلمات، عبارت‌ها و جمله‌ها نمود پیدا می‌کند و دوم تفکر خلاقانه^۳ که در همندیشی با نویسنده، انتقال اندیشه‌های متن، نتیجه‌گیری و حل مشکلات نمایان می‌شود» (حلاق، ۲۰۱۰: ۱۸۸). فرآیند خواندن شامل دو مرحله «دیدن نمادهای نوشتاری» و «تدبر و تفکر در آن‌ها» می‌شود که در طی این مراحل، خواننده شکل کلمه را در ذهن ثبت کرده و آن را از نمادی بی‌معنی به کلمه‌ای با معنی مشخص تبدیل می‌کند که هر زمان بخواهد، می‌تواند آن را در ذهن خود مجسم کند و یا در بیان اندیشه‌هایش از آن استفاده کند» (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۲). بنابراین، خروجی فرآیند خواندن، فهم متن، نقد آن و تأثیرپذیری از آن است و جدا دانستن یادگیری این موارد از یادگیری مهارت خواندن ممکن نیست.

۳-۲. انواع خواندن

خواندن تقسیم‌بندی‌های متفاوتی دارد که در اینجا، دو دسته از مهم‌ترین تقسیم‌بندی‌های آن را ذکر می‌کنیم که موردنظر نگارندگان این پژوهش هستند و بیشتر متخصصان این حوزه در مورد آن‌ها اتفاق نظر دارند. این دو دسته عبارت‌اند از: بلندخوانی^۴ و آهسته‌خوانی^۵ یا خواندن ذهنی. «بلندخوانی فرآیند خواندن متن با صدای بلند، به همراه ادای صحیح آواهای زبان عربی و رعایت مخارج آن‌ها، مراعات قواعد زبان عربی، خالی بودن از خطاهای مختلف زبانی و به تصویر کشیدن معانی است» (حراشه، ۲۰۰۷: ۹۵). آهسته‌خوانی آن نوع از خواندن است که

خواننده با نگاه به متن و بدون هیچ‌گونه صدایی و نیز بدون حرکت لب یا زبان، مفاهیم نوشته‌شده را درک کند. به عبارت دیگر، آهسته‌خوانی، خواندن کلمات به وسیله زبان نیست؛ بلکه خواندن در ذهن است (رکابی، ۱۹۸۶: ۸۶). آهسته‌خوانی درمقایسه با بلندخوانی، انرژی کمتری می‌طلبد و در این نوع خواندن، تمرکز خواننده روی متن و درصد فهم او بیشتر است.

۳-۳. سطوح مهارت خواندن

مشخص کردن سطوح مختلف مهارت خواندن و مهارت‌هایی که زبان‌آموز در هریک از این سطوح باید کسب کند، از مهم‌ترین کارهایی است که به آموزش بهتر مهارت خواندن عربی کمک می‌کند. «تعیین دقیق این مهارت‌ها، علاوه بر کمک به تعیین اهداف، در انتخاب مواد آموزشی^۱، روش تدریس^۲ و روش ارزشیابی^۳ نیز کمک شایانی می‌کند» (طعیمه، ۱۹۸۶: ۵۲۱). متخصصان برای مهارت خواندن زبان عربی، چند سطح ذکر کرده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: مهارت شناخت^۴، مهارت فهم^۵ و مهارت نقد^۶. توجه به این سطوح برای آموزش مهارت خواندن زبان عربی به غیرعرب‌زبانان بسیار مهم است. در ادامه، هریک را توضیح می‌دهیم.

۳-۳-۱. مهارت شناخت

منظور از شناخت، توانایی رمزگشایی نمادهای نوشتاری و تلفظ آن‌ها و تشخیص تفاوت بین یک کلمه و سایر کلمات است (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۰؛ طوسی، ۱۳۸۲: ۳۹). فراگیری مهارت شناخت مقدمه فراگیری سطوح پیشرفته مهارت خواندن است. این سطح از مهارت خواندن، فرآیندی مکانیکی محض است که به تلفظ صحیح کلمات منتهی می‌شود و شامل مجموعه‌ای از مهارت‌ها می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: ۱. شناخت شکل حروف الفبا و کلمات از طریق تلفظ آن‌ها؛ ۲. ادای صحیح آواها از جایگاه تولید مخصوص آن‌ها در دهان (مخرج آن‌ها)؛ ۳. خواندن سلیس و روان متن از راست به چپ و وصل کردن نمادهای نوشته‌شده بدون سختی؛ ۴. انتقال از یک سطر به سطر دیگر بدون سختی؛ ۵. فهم تشابه و تفاوت بین شکل حروف و کلمات مختلف و ۶. شناخت وظیفه هریک از علائم سجاوندی و رعایت آن درحین خواندن (طعیمه، ۱۹۸۶: ۵۲۱-۵۲۲؛ مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸).

۳-۳-۲. مهارت فهم

این سطح، دومین سطح مهارت خواندن است و منظور از آن، توانایی درک رابطه معنایی بین کلمه‌ها و جمله‌ها و همچنین فهم معانی اصلی و معانی پنهان یا اشاری آن‌ها است. مهارت فهم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا هدف اصلی بیشتر خوانندگان از خواندن یک متن، فهم آن است. از جمله مهارت‌های این سطح عبارت‌اند از: ۱. توانایی فهم معنای کلمه‌ها، جمله‌ها و پاراگراف‌ها (مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸)؛ ۲. فهم شیوه ساخت واژه‌ها (صرف) و اعراب آن‌ها (نحو) و نیز رعایت آن‌ها درحین خواندن؛ ۳. توانایی درک معنای کلی متن خوانده‌شده؛ ۴. توانایی تغییر آهنگ کلام به اقتضای سبک‌های مختلف جمله؛ یعنی جمله استفهامی، خبری، طلبی و ... (أسطل، ۲۰۱۰: ۲۴)؛ ۵. توانایی تخمین معنای کلمه جدید با استفاده از بافت زبانی (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۴)؛ ۶. توانایی تشخیص تفاوت بین ایده‌ها و اندیشه‌های اصلی و فرعی ذکرشده در متن؛ ۷. توانایی فهم معانی پنهان و اشاری متن (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳-۴۶)؛ ۸. توانایی انتخاب معنی مناسب کلمه در بین معانی مختلف ذکرشده در فرهنگ لغت؛ ۹. توانایی فهم مطالب حاشیه‌ای ذکرشده در متن؛ ۱۰. توانایی تمرکز روی مطالب درحین خواندن و ۱۱. توانایی به یادآوری مطالب ذکرشده در متن (طعیمه، ۱۹۸۶: ۵۲۲-۵۲۳).

۳-۳-۳. مهارت نقد

طوسی مهارت نقد را درک نهایی نامیده است (طوسی، ۱۳۸۲: ۳۹). منظور از نقد، توانایی ارزیابی متن خوانده‌شده، نظر دادن درمورد آن، پذیرش افکار صحیح و رد افکار اشتباه است. مهم‌ترین مهارت‌های این سطح عبارت‌اند از: ۱. شناخت مقصود اصلی نویسنده و روش ذکر آن؛ ۲. توانایی ارزیابی میزان منطقی بودن اندیشه‌های متن و تسلسل آن‌ها (مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸)؛ ۳. ارزیابی میزان توانایی نویسنده در نوشتن عبارت‌های مختلف و انتخاب سبک‌های گوناگون (وزیری‌تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۴-۱۰۵)؛ ۴. توانایی مقایسه یا ربط دادن معلومات نوشته‌شده در متن با معلومات قبلی خواننده؛ ۵. فهم دلایل و برهان‌های نویسنده برای اثبات یک نظر و فهم راه‌حل ذکرشده ازسوی نویسنده برای حل یک مشکل؛ ۶. توانایی ارزیابی مطالب و سنجش میزان صحیح یا غلط بودن آن‌ها و ۷. توانایی استناد به حقایق و منطق درحین ارزیابی و سوگیری نکردن در نقد (طعیمه، ۱۹۸۶: ۵۲۳-۵۲۴؛ مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۶).

۳-۳-۴. مهارت تندخوانی

تندخوانی^{۱۲} مهارتی بسیار مهم است.

در زمان حاضر، با گسترش روزافزون اطلاعات، به اهمیت آن افزوده شده است. انسان زمان حاضر تنها بخش کوچکی از معلومات و اطلاعات را می‌تواند کسب کند و از طرفی، نیاز به کسب معلومات بیشتر و نیز کمبود وقت، افزایش سرعت خواندن را برای او بسیار پراهمیت کرده است (صوفی، ۲۰۰۷: ۳۸).

صاحب‌نظران نظرات متفاوتی دربارهٔ معیار سنجش تندخوانی دارند. به عقیدهٔ شایب (۲۰۱۴)، میانگین سرعت خواندن با توجه به سن افراد متفاوت است و این میانگین در بین دانشجویان، از ۲۰۰ تا ۲۵۰ کلمه در دقیقه است. طوسی معتقد است که سرعت متوسط خواندن برای مطالب ساده ۲۵۰ کلمه در دقیقه است (طوسی، ۱۳۸۲: ۲۳). وزیری تبار خواندن با سرعت کم را ۱۵۰ تا ۳۰۰ کلمه در دقیقه و خواندن با سرعت زیاد را ۳۰۰ تا ۸۰۰ کلمه در دقیقه می‌داند (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۳۳). بنابراین، نتیجه می‌گیریم که تعیین دقیق تعداد کلماتی که خواننده در یک دقیقه باید بخواند تا تندخوان یا کندخوان نامیده شود، امکان‌پذیر نیست.

سرعت خواندن تحت تأثیر دو عامل است؛ نخست نوع متنی که می‌خوانیم و دوم قصد ما از خواندن.

سرعت شما وابسته به این است که چه چیزی را می‌خوانید و چرا مطالعه می‌کنید. مثلاً اگر مشغول مطالعهٔ مسئلهٔ ریاضی هستید، ممکن است ۵۰ تا ۱۰۰ کلمه در دقیقه سرعت داشته باشید؛ اما در عوض وقتی به پست الکترونیکی خود نگاه می‌کنید، ممکن است از روی هزاران کلمه در دقیقه بگذرید تا تصمیم بگیرید یکی از آن‌ها را بخوانید (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۲؛ وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۹۸).

حتی برای خواندن یک متن نیز ممکن است غرض‌های متفاوتی را دنبال کنیم؛ «برای مثال، زمانی که روزنامه‌ای را می‌خوانیم، باید از خود بپرسیم چرا آن را می‌خوانیم؛ برای تمرین تندخوانی یا آگاهی از اخبار یا ...» (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۹۶). خواندن با سرعت بسیار بالا برای خواندن کتاب‌هایی همچون کتاب‌های علمی مناسب نیست؛ زیرا به فهم بیشتری نیاز دارند (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳). در خواندن انتقادآمیز نیز «باید مطلب را با سرعت مناسب خواند تا بتوان تجزیه و تحلیل مناسبی از آن داشت» (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۹).

گفتنی است که برخی از متخصصان سطوح دیگری همچون تفسیر، تحلیل، ارزیابی و ... را

نیز برای مهارت خواندن بیان کرده‌اند؛ اما آن‌ها زیرمجموعه موارد ذکرشده به‌شمار می‌روند. در این پژوهش، می‌کوشیم سطوح و مهارت‌هایی را ذکر کنیم که همه متخصصان درمورد آن‌ها اتفاق نظر دارند و برای آموزش به غیرعرب‌زبانان از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۴. روش پژوهش

در پژوهش حاضر که پژوهشی میدانی است، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی، مهارت خواندن دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های دولتی ایران را ارزیابی می‌کنیم.

جامعه آماری پژوهش را دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه‌های دولتی ایران تشکیل می‌دهند و نمونه آماری ۱۲۴ نفر از دانشجویان ترم هشتم مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبائی، الزهراء، شهید بهشتی، خوارزمی، قم، اصفهان، شیراز، خلیج فارس، فردوسی، گیلان و کردستان است که ۴۱ نفر از آن‌ها مرد و ۸۳ نفر زن هستند. جدول زیر تعداد دانشجویان را در هر دانشگاه نشان می‌دهد.

جدول ۱: تعداد دانشجویان در هر دانشگاه

Table 1: The number of students per university

مجموع	تهران	علامه طباطبائی	الزهراء	شهید بهشتی	خوارزمی	قم	اصفهان	شیراز	خلیج فارس	فردوسی	گیلان	کردستان	
۱۲۴	۸	۸	۱۰	۸	۸	۱۰	۱۰	۱۲	۱۴	۱۲	۱۲	۱۲	فراوانی
۱۰۰.۰	۶.۴۵	۶.۴۵	۸.۰۶	۶.۴۵	۶.۴۵	۸.۰۶	۸.۰۶	۹.۶۷	۱۱.۲۹	۹.۶۷	۹.۶۷	۹.۶۷	درصد

۴-۱. ابزار پژوهش

در پژوهش حاضر، ابزار به‌کاررفته برای گردآوری اطلاعات، آزمون محقق‌ساخته است که هدف از آن، ارزیابی میزان توانمندی دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در سطوح مختلف مهارت خواندن زبان عربی است. از آنجا که برای آزمون پژوهش حاضر نمونه مشابه وجود نداشت، نظرات زبان‌شناسان و نظریه‌پردازان حوزه آموزش زبان‌های خارجی و به‌ویژه آموزش زبان عربی را مطالعه کردیم و از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه و آزمون‌هایی که قبلاً طراحی شده‌اند، به‌عنوان الگویی برای طراحی آزمون استفاده کردیم. برای بررسی روایی آزمون، چند نفر از استادان و متخصصان این حوزه آزمون را بررسی کردند و پس از ایجاد تغییرات و اصلاحات، شکل نهایی آزمون مشخص شد.

دربین سطوحی که پیش‌تر بیان کردیم، مهارت شناخت، مهارت فهم و مهارت نقد ارزیابی شدند که از مهم‌ترین سطوح یادگیری مهارت خواندن هستند و تسلط بر آن‌ها برای فراگیران زبان عربی به‌عنوان زبان دوم بسیار ضروری است. در این آزمون، سنجش سایر سطوح مهارت خواندن موردنظر نبوده است؛ زیرا همان‌گونه که گفتیم، اغلب آن‌ها زیرمجموعه این سه سطح به‌شمار می‌روند. درمورد مهارت تندخوانی نیز گفتیم متخصصان معتقدند که خواننده یک متن برای فهم بیشتر متنی که می‌خواند و توانایی نقد آن، باید با سرعت کمتری بخواند و باتوجه به اینکه از مهم‌ترین اهداف آزمون این پژوهش سنجش مهارت‌های فهم و نقد بود، امکان سنجش مهارت تندخوانی وجود نداشت. به همین دلیل، به آزمون‌شوندگان گفتیم که غرض از این آزمون، ارزیابی توانایی فهم و نقد شما از متن است. آزمون‌شوندگان نیز به قصد همین دو هدف، ارزشیابی شدند و به تندخوانی توجهی نداشتند. گفتنی است که مهارت‌های فهم و نقد را به این دلیل برای سنجش انتخاب کردیم که درمقایسه با تندخوانی، برای فراگیران زبان عربی به‌عنوان زبان دوم، از اهمیت بیشتری برخوردارند. علاوه‌بر موارد ذکرشده، مشخص شد که متخصصان نظرات متفاوتی درباره معیار سنجش تندخوانی دارند و استاندارد کاملاً دقیقی برای تعداد کلماتی که آزمون‌دهنده در یک دقیقه باید بخواند وجود ندارد که باتوجه به آن مهارت تندخوانی دانشجویان ارزیابی شود؛ بنابراین، در آزمون پژوهش حاضر، تنها سه مهارت شناخت، فهم و نقد را سنجیدیم.

آزمون شامل دو متن به زبان عربی و ۱۰ سؤال است که سؤال‌ها برای ارزیابی برخی از

مهارت‌های فهم و همچنین مهارت‌های نقد است. اما از آنجا که مهارت‌های شناخت را باید درحین خواندن دانشجویان از روی متن ارزیابی کرد و باتوجه به اینکه ارزیابی برخی از مهارت‌های فهم درحین خواندن دانشجویان به‌نحو بهتری انجام می‌شود، علاوه‌بر آزمون ذکرشده، یک مقیاس درجه‌بندی عددی^{۱۳} را نیز طراحی کردیم که شامل لیستی از همه مهارت‌های شناخت و برخی مهارت‌های فهم بود. «در مقیاس درجه‌بندی عددی، درجه، مقدار یا فراوانی رفتار یا ویژگی تعیین می‌شود و به‌طور معمول، هریک از اعداد معنی خاصی دارد. معمولاً عدد ۱ کمترین ارزش را دارد و هرچه بر این عدد افزوده شود، ارزش ویژگی موردارزشیابی نیز افزوده می‌شود» (سیف، ۱۳۹۵: ۳۳۴-۳۳۶). پس از بلندخوانی هریک از دانشجویان از روی متن آزمون و ضبط صدای آن‌ها، میزان توانایی آن‌ها را در هریک از مهارت‌های ذکرشده در مقیاس درجه‌بندی بررسی کردیم.

در انتخاب متن آزمون، طراحی سؤالات و طراحی مقیاس درجه‌بندی، موارد زیر را درنظر داشتیم:

- متناسب بودن آزمون با سطح دانشجویان ترم هشتم رشته زبان و ادبیات عربی؛
- جذاب بودن موضوع متن آزمون؛
- شامل بودن متن آزمون بر همه حروفی که تلفظ آن‌ها در دو زبان فارسی و عربی متفاوت است؛
- سنجش همه مهارت‌هایی که پژوهشگران قصد ارزیابی آن‌ها را داشتند؛
- طراحی ۵ سؤال بسته برای ارزیابی برخی از مهارت‌های فهم و درک مطلب؛
- طراحی ۵ سؤال برای ارزیابی مهارت‌های نقد، شامل ۲ سؤال بسته و ۳ سؤال باز؛
- اختصاص ۵ گویه در مقیاس درجه‌بندی به مهارت‌های شناخت که هر گویه به یکی از مهارت‌های شناخت مربوط است؛
- اختصاص ۳ گویه در مقیاس درجه‌بندی به مهارت‌های فهم که هر گویه به یکی از مهارت‌های فهم مربوط است؛
- استفاده از ۵ عدد در مقیاس درجه‌بندی عددی برای سنجش مهارت‌های ذکرشده در آن (۱ = خیلی ضعیف، ۲ = ضعیف، ۳ = متوسط، ۴ = قوی و ۵ = خیلی قوی) و تعیین نمره‌ای خاص برای هریک از اعداد؛

- دادن امتیاز خیلی قوی به دانشجو در صورت ندیدن خطای او در مهارت موردنظر، دادن امتیاز قوی در صورت دیدن یک خطا، امتیاز متوسط در صورت دیدن دو خطا، امتیاز ضعیف در صورت دیدن سه خطا و امتیاز خیلی ضعیف در صورت وجود چهار خطا یا بیشتر. مجموع نمرات آزمون، ۱۰۰ نمره بود که به ترتیب ۳۰ نمره به مهارت شناخت، ۳۵ نمره به مهارت فهم و ۳۵ نمره به مهارت نقد اختصاص داده شد. برای سهولت در تفسیر داده‌های آزمون، میانگین نمرات به دست آمده از کل آزمون و هریک از سطوح سه‌گانه (شناخت، فهم و نقد)، از مقیاس نه‌بخشی^{۱۴} استفاده کردیم.

نیکتو نمرات نه‌بخشی را برای نمره‌گذاری آزمون‌هایی همچون آزمون‌های خواندن و فهمیدن، به شرح زیر پیشنهاد داده است: ۱. بیش‌ازحد ضعیف؛ ۲. بسیار ضعیف؛ ۳. ضعیف؛ ۴. نسبتاً ضعیف؛ ۵. متوسط؛ ۶. خوب؛ ۷. بسیار خوب؛ ۸. عالی و ۹. بسیار عالی (سیف، ۱۳۹۵: ۵۱۹). به این ترتیب، ۱۰۰ نمره اختصاص داده شده به کل آزمون به ۹ قسمت تقسیم شد، سپس امتیاز بیش‌ازحد ضعیف به پایین‌ترین و امتیاز بسیار عالی به بالاترین قسمت تعلق گرفت. همچنین، ۳۰ نمره اختصاص داده شده به مهارت شناخت و ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت فهم و نقد نیز هریک به ۹ قسمت تقسیم شدند و به هریک از قسمت‌ها، از پایین‌ترین نمره تا بالاترین نمره، به ترتیب امتیاز بیش‌ازحد ضعیف، بسیار ضعیف، ضعیف، نسبتاً ضعیف، متوسط، خوب، بسیار خوب، عالی و بسیار عالی داده شد.

برای بررسی پایایی سؤالات عینی آزمون پژوهش حاضر، از آلفای کرونباخ استفاده کردیم. معمولاً دامنه ضریب اعتماد آلفای کرونباخ از صفر (۰) به معنی عدم پایداری، تا مثبت یک (۱+) به معنی پایایی کامل قرار می‌گیرد و هرچه مقدار به دست آمده به عدد مثبت یک نزدیک‌تر باشد، قابلیت اعتماد آزمون بیشتر می‌شود. آلفای کرونباخ برای سؤالات عینی (۰.۷۶۲) به دست آمده است. همچنین، برای بررسی پایایی سؤالات باز، از پایایی بین مشاهده‌کنندگان استفاده کردیم و ضریب کاپا (۰.۸۶) شده است که نشان می‌دهد آزمون پایایی دارد و از قابلیت اعتماد خوبی برخوردار است.

۵. یافته‌ها

آزمون کولموگروف-اسمیرنف (K-S) برای تعیین توزیع نرمال داده‌های به دست آمده از آزمون در مهارت‌های شناخت، فهم و نقد به کار رفته است که جدول زیر نتایج آن را نشان می‌دهد.

جدول ۲: نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنف (K-S)

Table 2: Kolmogorov-Smirnov Test

سطح معناداری	درجه آزادی	آماره	مهارت شناخت
۰.۰۰۰	۱۲۴	۰.۱۲۳	
۰.۱۹۶	۱۲۴	۰.۰۷۱	مهارت فهم
۰.۰۰۰	۱۲۴	۰.۱۶۶	مهارت نقد

باتوجه به نتایج تحلیل آزمون (K.S)، سطح معناداری مهارت شناخت (۰/۰۰۰)، مهارت فهم (۰.۱۹۶) و مهارت نقد (۰/۰۰۰) به دست آمده است. باتوجه به اینکه در مهارت‌های شناخت و نقد سطح معناداری از (p= ۰.۰۵) کوچک‌تر است، نتیجه می‌گیریم که توزیع داده‌ها در دو مهارت مذکور غیرنرمال است و در صورتی که حتی یکی از مؤلفه‌ها دارای توزیع غیرنرمال باشد، باید از آزمون ناپارامتریک استفاده کنیم. بنابراین، برای بررسی تفاوت بین نتایج آزمون دو گروه زن و مرد در مورد مهارت‌های سه‌گانه، از آزمون ناپارامتریک یو من ویتنی استفاده می‌کنیم.

جدول ۳: نتایج آزمون یو من ویتنی برای بررسی تفاوت بین نتایج آزمون دو گروه زن و مرد

Table 3: Mann-Whitney U test for investigating the differences of test results of male and female students

مهارت نقد	مهارت فهم	مهارت شناخت	آزمون یو من ویتنی
۱۴۶۹.۵۰۰	۱۵۶۷.۵۰۰	۱۶۴۳.۰۰۰	
-۱.۳۶۸	-۰.۷۱۵	-۰.۳۱۳	آزمون Z
۰.۲۰۵	۰.۴۷۵	۰.۷۵۵	سطح معناداری

همان‌گونه که در جدول بالا می‌بینیم، مقدار P از ۰.۰۵ بیشتر است. سطح معناداری مهارت شناخت (۰/۷۵)، مهارت فهم (۰/۴۷) و مهارت نقد (۰/۲۰) به دست آمده است؛ بنابراین، بین میانگین حاصل از نتایج آزمون دو گروه زن و مرد تفاوت معناداری وجود ندارد و نتایج دو گروه با هم یکسان بوده است.

برای بررسی اینکه دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی چه میزان مهارت خواندن را

کسب کرده‌اند، نمرات آن‌ها را در آزمون مهارت خواندن بررسی و تحلیل کردیم که جدول زیر میانگین کل نمرات آن‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۴: میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در آزمون مهارت خواندن

Table 4: The scores average of the examinees in the reading skill test

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات آزمون مهارت خواندن
۱۲۴	۳۹.۷۶	۱۶.۸۲۲۴۰	۱۰۰

جدول بالا نشان می‌دهد که از مجموع ۱۰۰ نمره آزمون مهارت خواندن، میانگین کل نمرات ۱۲۴ دانشجوی ترم آخر رشته زبان و ادبیات عربی ۳۹.۷۶ شده است که این میانگین در مقیاس نه‌بخشی امتیازدهی که پیش‌تر بدان اشاره کردیم، در بازه چهارم، یعنی میانگین بین ۳۳.۳۳ تا ۴۴.۴۴، قرار دارد که امتیاز «نسبتاً ضعیف» به آن اختصاص داده شده بود؛ بنابراین، نتیجه می‌گیریم که دانشجویان مهارت کمی در خواندن عربی دارند. چنانکه گفتیم، اولین سطح مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیرعرب‌زبانان مهارت شناخت است و بخشی از نمرات آزمون این پژوهش به این سطح اختصاص داده شده است. جدول زیر داده‌های به‌دست‌آمده از تحلیل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت شناخت را نشان می‌دهد.

جدول ۵: میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت شناخت

Table 5: The scores average of the examinees in the recognition skill

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت شناخت
۱۲۴	۱۸.۸۳	۴.۲۴۵۹۳۸۸۰	۳۰

جدول ۵ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۰ نمره اختصاص‌داده‌شده به مهارت شناخت، میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان ۱۸.۸۳ شده است که باتوجه به تقسیم‌بندی نه‌بخشی، این میانگین در بازه ششم، یعنی میانگین نمرات بین ۱۶.۶۵ تا ۱۹.۹۸، قرار دارد که امتیاز «خوب» به آن

اختصاص داده شد. این نتیجه نشان می‌دهد که دانشجویان تا حد زیادی این مهارت را کسب کرده‌اند و نمره آن‌ها در سطح نخست مهارت خواندن، مطلوب است. در بین سطوح سه‌گانه مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیرعرب‌زبانان، دومین سطح مهارت فهم است. جدول زیر میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان در بخش مربوط به مهارت فهم را نشان می‌دهد.

جدول ۶: میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت فهم

Table 6: The scores average of the examinees in the comprehension

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت فهم
۱۲۴	۱۳.۰۲	۸.۲۷۵۳۴۲۷۴	۳۵

آمار نشان می‌دهد که از مجموع ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت فهم، میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان ۱۳.۰۲ شده است که در صورت قرار دادن ۳۵ نمره مذکور در مقیاس نه‌بخشی، این میانگین در بازه بین ۱۱.۶۴ تا ۱۵.۵۲ قرار می‌گیرد و امتیاز «نسبتاً ضعیف» به آن داده می‌شود. بنابراین، دانشجویان به اندازه کمی سطح دوم مهارت خواندن زبان عربی را دارند و به عبارتی، در فهم متن خوانده شده از توانمندی کافی برخوردار نیستند. آخرین سطح مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیرعرب‌زبانان، مهارت نقد یا توانایی نقد متن خوانده شده است. جدول زیر داده‌های به دست آمده از تحلیل نمرات آزمون‌شوندگان را در بخش مربوط به مهارت نقد نشان می‌دهد.

جدول ۷: میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت نقد

Table 7: The scores average of the examinees in the criticism skill

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت نقد
۱۲۴	۸.۰۶۴	۷.۹۹۹۰۳۹۰۰	۳۵

جدول ۷ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت نقد، میانگین

نمرات کل آزمون‌شوندگان ۸۰.۶۴ شده است که باتوجه به تقسیم‌بندی نه‌بخشی ۳۵ نمره اختصاص داده‌شده به این مهارت، این میانگین در بازه ۷.۷۶ تا ۱۱.۶۴ قرار دارد و امتیاز «ضعیف» به آن داده شد. این نتیجه نشان می‌دهد که دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی، در سطح سوم مهارت خواندن، توانمندی بسیار کمی دارند و خواندن انتقادآمیز را فراموش کرده‌اند.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

مهارت خواندن از مهم‌ترین مهارت‌های زبان و اساس یادگیری بیشتر علوم است. اهمیت مهارت خواندن درمقایسه با دیگر مهارت‌های زبان تاحدی است که «بسیاری از صاحب‌نظران، هدف اصلی آموزش زبان خارجی و زبان دوم را کسب این مهارت عنوان کرده‌اند» (صحرایی، ۱۳۸۵: ۱۴). بنابراین، تسلط بر این مهارت که بسیار پرکاربرد است و در یادگیری دروس مختلف نقش ویژه‌ای را ایفا می‌کند، ازجمله اساسی‌ترین ارکان آموزش یک زبان به‌شمار می‌رود و زبان‌آموزانی که در ترم پایانی تحصیلی هستند، باید تاحد زیادی مهارت خواندن را کسب کرده باشند. با این‌حال، با بررسی میانگین نمرات دانشجویان ترم آخر مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در آزمون مهارت خواندن که برای اولین بار در این رشته طراحی شده است، مشاهده کردیم که از مجموع ۱۰۰ نمره آزمون، میانگین نمرات دانشجویان نزدیک به ۳۹.۷۶ شده است و امتیاز «نسبتاً ضعیف» را کسب کرده‌اند که برای دانشجویانی در این سطح، امتیاز خوبی نیست. این نتایج نشان می‌دهند که دانشجویان این رشته در مهارت خواندن ضعف دارند و گویا به آموزش این مهارت توجه چندانی نمی‌شود. بنابراین، نیاز به توجه بیشتر به آموزش مهارت خواندن در رشته زبان و ادبیات عربی کاملاً احساس می‌شود و شایسته است استادان زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های ایران، به ویژه استادان دروس متون ادبی، مهارت خواندن را به‌شکل بهتری آموزش دهند. موارد زیر ازجمله دلایل ضعف دانشجویان در مهارت خواندن عربی به‌شمار می‌روند:

۱. نبودن درسی خاص برای مهارت خواندن در سرفصل درسی^{۱۵} مصوب وزارت علوم: در سرفصل درسی رشته زبان و ادبیات عربی در مقطع کارشناسی، درسی مخصوص مهارت خواندن وجود ندارد. با اینکه اهداف آموزشی موردنظر این مهارت به‌صورت فشرده و گذرا در دروس دیگر همچون متون ادبی (نظم و نثر)، خواندن و ترجمه متون تفسیری، خواندن و ترجمه

متون مطبوعاتی و ... ذکر شده است و باتوجه به اینکه در این دروس، بیشتر به ترجمه متون و شرح و تحلیل آن توجه می‌شود، استادان نمی‌توانند به‌خوبی سطوح مختلف مهارت خواندن و اصولی را تدریس کنند که در خواندن متن عربی باید رعایت شوند. به‌عقیده نگارندگان پژوهش، این مورد اساسی‌ترین دلیل ضعف دانشجویان در مهارت خواندن است.

۲. توجه نکردن به ارزشیابی این مهارت: باتوجه به اینکه ارزشیابی پایانی در دانشگاه‌های دولتی ایران در مقطع کارشناسی اهمیت ویژه‌ای دارد و بخش زیادی از مهارت‌های زبان‌آموزان در خواندن متون عربی به‌صورت شفاهی باید ارزشیابی شود، به‌ندرت در دروس مقطع کارشناسی و به‌ویژه دروس متون، ارزشیابی شفاهی مهارت خواندن دانشجویان در امتحان پایان ترم انجام می‌شود و اغلب سؤالات به ترجمه و شرح متون مربوط هستند؛ ازاین‌رو، همه توجه دانشجویان صرف خواندن ترجمه متون می‌شود و به تمرینات مختلف برای بهبود مهارت خواندن توجه نمی‌کنند.

۳. نبودن محتوای آموزشی مناسب برای آموزش مهارت خواندن: در رشته زبان و ادبیات عربی، برای آموزش مهارت خواندن از محتوای آموزشی استفاده نمی‌شود که مطالب به‌صورت منظم و اصولی (برای نمونه، از ساده به سخت) در آن گنجانده شده باشند. برای نمونه، در برخی از دانشگاه‌ها، متون نظم و نثر دوره جاهلی برای دانشجویان ترم دوم یا سوم ارائه می‌شود؛ درحالی که متون جاهلی برای دانشجویانی در این سطح که هنوز مهارت خواندن را به‌خوبی فرا نگرفته‌اند، دشوار است و آنان را در یادگیری مهارت خواندن با مشکل مواجه می‌کند.

علاوه‌بر موارد ذکرشده، از این نکته نیز نباید غافل شویم که بی‌انگیزگی دانشجویان و پشتکار نداشتن آنان از دلایل مهم تسلط نداشتن آنان بر مهارت خواندن است؛ زیرا یکی از اصلی‌ترین وظایف یک زبان‌آموز، تمرین فراوان است که در صورت بی‌انگیزگی یا نداشتن پشتکار، این مهم محقق نخواهد شد.

با اجرای آزمون دربین دانشجویان مشخص شد که تنها مهارتی که دانشجویان نمره‌ای خوب را در آن کسب کردند، مهارت شناخت است که به‌نوعی زیربنای مهارت‌های دیگر و اولین مهارتی است که زبان‌آموز باید داشته باشد. با این‌حال، در همین مهارت نیز دانشجویان درحد انتظار نبوده‌اند؛ زیرا طعیمه معتقد است کسی که در سطح پیشرفته فراگیری زبان عربی

به عنوان زبان دوم است، باید همه مهارت‌های شناخت را کسب کرده باشد (طعیمه، ۱۹۸۶: ۵۲۷). با اینکه نمونه آماری پژوهش حاضر دانشجویان ترم آخر رشته زبان و ادبیات عربی هستند که بیش از صد واحد دانشگاهی را در این رشته گذرانده‌اند، بیشتر آن‌ها به برخی از مهم‌ترین مهارت‌های شناخت مسلط نیستند. از جمله آن مهارت‌ها توانایی ادای صحیح آواهای زبان عربی از جایگاه تولید مخصوص آن‌ها در دهان (مخرج آن‌ها) است که شاید دلیل آن، عادت کردن دانشجویان به خواندن فارسی‌وار جملات عربی است. اینکه دانشجویان از ابتدای یادگیری زبان عربی، متون عربی را با تلفظ فارسی می‌خوانند، سبب می‌شود که تلفظ فارسی آواهای زبان عربی، ملکه ذهن دانشجویان شود و تلاش برای اصلاح آن در سال‌های بعد بی‌نتیجه باشد. از دیگر مهارت‌های شناخت که دانشجویان به آن‌ها مسلط نبودند، خواندن سلیس و روان متن از راست به چپ و رعایت مفهوم علائم سجاوندی در حین خواندن است؛ بنابراین، دانشجویان حتی در سطوح اولیه مهارت خواندن نیز با ضعف مواجه هستند.

بیشتر ضعف دانشجویان در مهارت خواندن در دو مهارت فهم و نقد بود؛ زیرا در مهارت فهم، امتیاز «نسبتاً ضعیف» و در مهارت نقد، امتیاز «ضعیف» را کسب کردند. کلانتری و سعیدی معتقدند که «خواندن فرآیندی پیچیده است که بیش از آنکه رمزخوانی علائم از روی یک صفحه کاغذ باشد، تلاشی است برای یافتن معنی که به درگیری فعال خواننده نیاز دارد» (کلانتری و سعیدی، ۱۳۸۸: ۷۰). همچنین، گفتیم که خواندن فرآیند ذهنی است که به انتقال مفاهیم نوشته‌شده به ذهن خواننده یا به عبارتی، فهم مطلب خوانده‌شده منجر می‌شود؛ بنابراین، فهم مهارتی بسیار مهم است و میزان کارآمدی فرآیند خواندن باید باتوجه به میزان فهم خواننده از متنی ارزیابی شود که خوانده است. با این حال، متأسفانه نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان به این مهارت مهم تسلط ندارند. از جمله مهارت‌های این سطح که ضعف دانشجویان در آن‌ها بیش از سایر مهارت‌ها دیده می‌شد، عبارت‌اند از: توانایی فهم معنای کلمه‌ها، جمله‌ها و پاراگراف‌ها، توانایی فهم شیوه ساخت واژه‌ها (صرف) و اعراب آن‌ها (نحو) به همراه رعایت آن در حین خواندن، توانایی تخمین معنای کلمه جدید با استفاده از بافت زبانی، توانایی تغییر آهنگ کلام به اقتضای سبک‌های مختلف جمله (استفهامی، خبری، طلبی و ...) و توانایی فهم معنای پنهان و اشاری متن (غرض اصلی نویسنده). تسلط نداشتن خواننده یک متن به این مهارت به معنای دست نیافتن او به اصلی‌ترین هدفش از خواندن متن است و آموزش مهارت خواندن

بدون توجه به تقویت توانایی خواننده در فهم و درک متن تقریباً کاری بیهوده است؛ ازاین‌رو، توجه بیشتر استادان رشته زبان و ادبیات عربی به آموزش این سطح از مهارت خواندن، ضروری است.

نتایج مربوط به ارزیابی مهارت نقد دانشجویان نشان می‌دهد که کمترین نمره در بین مهارت‌های سه‌گانه به این مهارت اختصاص دارد و آن‌ها تقریباً در همه مهارت‌های نقد دچار ضعف بودند؛ درحالی که «انتقاد آگاهانه که طبق اصولی خاص و روشی منطقی پایه‌گذاری شده باشد، یکی از ارکان اصلی خواندن کارآمد است و خواندن انتقادآمیز به خواننده در بهتر و عمیق‌تر فهمیدن مطلب کمک می‌کند» (وزیری‌تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۳). همچنین، تقویت قدرت انتقاد و مهارت تفکر نقادانه ازجمله مهم‌ترین دغدغه‌های روش‌های نوین آموزشی است و یکی از بهترین روش‌هایی که به تقویت این مهارت در فراگیران کمک می‌کند، آموزش خواندن انتقادآمیز به آن‌ها است. این نوع خواندن، فراگیران را تا حد زیادی به اکتساب تفکر نقادانه نزدیک می‌کند؛ لذا شایسته است که استادان به آموزش خواندن انتقادآمیز دانشجویان توجه ویژه‌ای داشته باشند. باید درنظر داشته باشیم که لازمه تقویت این سطح، تسلط بر مقدمات آن، یعنی مهارت‌های شناخت و فهم است؛ ازاین‌رو، ابتدا باید به دانشجویان کمک کنیم تا این دو سطح را به‌خوبی فراگیرند و سپس، خواندن انتقادآمیز آن‌ها را تقویت کنیم.

۷. راهکارها و پیشنهادها

۱. قرار دادن درسی خاص در سرفصل درسی رشته زبان و ادبیات عربی برای مهارت خواندن و درک مفاهیم و ذکر دقیق اهداف آن و نیز تعیین مهارت‌های مختلفی که دانشجویان باید کسب کنند.

۲. استفاده استادان رشته زبان و ادبیات عربی (به‌ویژه استادان دروس متون ادبی) از روش‌های تدریسی که در آن‌ها، به تقویت مهارت خواندن توجه بیشتری می‌شود.

۳. تألیف محتوایی مناسب برای آموزش مهارت خواندن عربی به غیرعرب‌زبانان.

۴. توجه به ارزشیابی مهارت خواندن دانشجویان ازطریق ارزشیابی آن در امتحان پایان ترم دروس مختلف (به‌ویژه دروس متون ادبی) و اختصاص درصد قابل‌توجهی از نمرات ارزشیابی پایانی به مهارت خواندن.

۵. توجه استادان به معرفی مهم‌ترین استراتژی‌ها و مهارت‌های خواندن و درک مطلب به دانشجویان و ضرورت تلاش برای تقویت آن‌ها.

۸. پی‌نوشت‌ها

1. Receptive skills
2. Critical Thinking
3. Creative thinking
4. Aloud reading
5. Silent reading
6. Content
7. Teaching method
8. Evaluation
9. Recognition skills
10. Comprehension
11. Criticism skills
12. Fast reading
13. Numerical rating scale
14. Standard nine
15. Syllabus

۹. منابع

- أسطل، أحمد رشاد مصطفى. (۲۰۱۰). *مستوى المهارات القرائية والكتابية لدى طلبة الصف السادس و علاقته بتلاوة و حفظ القرآن الكريم*. رسالة مقدمة استكمالاً لمتطلبات الحصول على درجة الماجستير فى المناهج و طرائق التدريس. فلسطين: الجامعة الإسلامية. كلية التربية.
- اسماعیلی، سجاد و عیسی متقى زاده. (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر مهارت‌های تفکر نقادانه بر مهارت درک مطلب متون ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در ایران». *جستارهای زبانی*. د ۸، ش ۲ (پیاپی ۳۷). صص ۱۰۱-۱۲۵.
- حراحشه، إبراهيم محمد علی. (۲۰۰۷). *المهارات القرائية و طرق تدريسها بين النظرية و التطبيق*. عمان: دار الخزامة للنشر و التوزيع.
- حلاق، علی سامی. (۲۰۱۰). *المرجع فى تدريس مهارات اللغة العربية و علومها*. لبنان: المؤسسة الحديثة للكتاب.

- رکابی، جودت. (۱۹۸۶). *طرق تدریس اللغة العربية*. ج ۲. دمشق: دارالفکر.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۹۵). *انداز مگیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی*. تهران: نشر دوران.
- شایب، أحمد (۲۰۱۴). *القراءة السريعة: أهميتها و دورها في تقدم المجتمع*.
<http://www.alukah.net/culture/0/66844/#ixzz4iDP8k3pk>
- شکبیا، ابوالقاسم و حسن اسدزاده. (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر انسجام متن در سطح خرد و کلان بر بهبود درک مطلب». *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*. د ۱۷. ش ۳۰. صص ۵۰-۶۶.
- صحرایی، رضا. (۱۳۸۵). «بررسی مهارت خواندن و اهمیت آن در آموزش زبان خارجی». *متن پژوهی ادبی*. د ۵. ش ۱۴. صص ۱۳-۳۵.
- صوفی، عبداللطیف. (۲۰۰۷). *فن القراءة: أهميتها، مستوياتها، مهاراتها، أنواعها*. دمشق: دارالفکر.
- طعیمه، رشدی أحمد. (۱۹۸۶). *المرجع في تعليم اللغة العربية للناطقين بلغات أخرى*. الجزء الأول. ریاض: جامعة أم القرى.
- طوسی، بهرام. (۱۳۸۲). *مهارت های خواندن*. مشهد: نشر تابران.
- عاشور، راتب قاسم و محمد فؤاد حوامدة. (۲۰۱۰). *أساليب تدريس اللغة العربية بين النظرية و التطبيق*. عمان: دارالمسيرة للنشر و التوزيع.
- غفارثمر، رضا و محسن شیرازی زاده. (۱۳۹۰). «ارتباط بین کمال گرایی، اضطراب و دستیافت مهارت خواندن در انگلیسی به عنوان زبان خارجی: مطالعه ای در روان شناسی یادگیری زبان». *جستارهای زبانی*. د ۲. ش ۱. صص ۱-۱۹.
- ناصر، محمد. (۲۰۱۱). «أثر تدريس مهارتي القراءة و الكتابة وفق المنحي التكاملي للغة العربية في تحسين المهارتين لدى تلاميذ الصف السادس الابتدائي في محافظة القطيف بالمملكة العربية السعودية». *دراسات العلوم التربوية*. د ۳۸. ش ۵. صص ۱۵۳۹-۱۵۵۰.
- کلانتری، رضا و مهناز سعیدی. (۱۳۸۸). «تأثير روش تدریس تکلیف محور بر درک مطلب زبان آموزان». *علوم تربیتی*. س ۲. ش ۶. صص ۱۷۵-۱۸۷.
- مجاور، محمد صلاح الدین علی. (۱۹۶۳). «بین القراءة الجهرية و الصامتة». *صحيفة التربية*. س ۱۵. ش ۴. صص ۵۴-۵۹.

- مدكور، على أحمد. (٢٠٠٦). *تدريس فنون اللغة العربية*. القاهرة: دارالفكر العربى.
- مصطفى، عبدالله على. (١٤٢٣). *مهارات اللغة العربية*. عمان: دار المسيرة للنشر و التوزيع.
- معبر، سمير بن يحيى. (٢٠٠٦). «الاستماع و التحدث و القراءة و الكتابة: مرتكزات أساسية لعلوم اللغة العربية». *علوم اللغة*. د ٩. ش ٢. صص ٤٩-١٠٨.
- ميرزايى، فرامرز و على نظرى. (١٣٨٤). «ارائه يك الگوى آموزشى مناسب جهت كسب مهارت خواندن زبان عربى (برای دانشجويان رشته حقوق)». *انجمن ايرانى زبان و ادبيات عربى*. د ١. ش ٢. صص ١١٣-١٤١.
- وزيرى تبار، اردوان. (١٣٧١). *تندخوانى*. تهران: كتاب سرا.
- هليز، رجيئا؛ رابينسون، كارل و فيليپس شروود. (١٣٨٨). *راهنمايى يادگيرى: برنامه ريزى درسى براى موفقيت در تحصيل*. ترجمه حميدرضا رضازاده و ليلى رضازاده. تهران: نشر مهاجر.

References:

- Al-Astal, A. (2010). *The Level of Reading and Writing Skills to the Sixth Grade Students and its Relationship to Reciting and Memorizing Holy Quran*. M.A Thesis. Islamic university. Faculty of Education. Gaza. [In Arabic].
- Al-Hallaq, A. (2010). *Sourcebook in Arabic Language Skills Teaching and its Sciences*. Lebanon: Al-mouassasa Al-haditha lilkitab. [In Arabic].
- Al-Nasir, M. (2011). "The Effect of Teaching Reading and Writing Skills by Integrated Approach for Arabic Subjects on Development of This Two Skills for Students of Sixth Grade Elementary Class on Qatif Governorate in Kingdom of Saudi Arabia". *Journal of Dirasat: Educational Sciences* 38(5). Pp. 1539-15550 [In Arabic].
- Al-Rikabi, J. (1986). *Methods of Teaching Arabic Language*. 2nd Ed. Damascus: Dar Al-Fikr. [In Arabic].

- Al-Shayeb, A. (2014). *Rapid Reading: it's Importance, and Role in the Society Development*. <http://www.alukah.net/culture/0/66844/#ixzz4iDP8k3pk>. [In Arabic].
- Al-Soufi, A. (2007). *Reading Arts: its Importance, Levels, Skills, and Kinds*. Damascus: Dar Al-Fikr. [In Arabic].
- Ashor, R & M. Hawamida, (2010). *Arabic Language Teaching Techniques: Theory and Practice*. Oman: Dar Al-Massira. [In Arabic].
- Esmaili, S. & E. Mottaghizadeh, (2017). "An investigation of the effect of critical thinking skills on reading comprehension of literary arabic texts among Iranian language and literature arabic Students". *Language Related Research* 8(2). Pp. 101-125. [In Persian].
- Ghafarsamar, R. & M. Shirazizadeh (2011). "The Relationship between Perfectionism, Anxiety and Reading skills Achievement in English as a Foreign Language: A study in Psychology of Language Learning". *Language Related Research* 2(1). Pp. 1-19. [In Persian].
- Harahasha, A. (2007). *Reading Skills and its Teaching Methods: Theory and Practice*. Oman: Dar Al-khazamah [In Arabic].
- Hellyer, R & C. Robinson & P. Sherwood, (2009). *Study Skills for Learning Power*. Translated by Rezazadeh, H & L. Rezazadeh. [In Persian].
- Kalantari, R & M. Saeedi, (2009). "The effect of task-based language teaching on EFL Learners' reading comprehension". *Journal of Instruction and Evaluation* 2(6). Pp. 175-187. [In Persian].
- Ma'bar, S. (2006). "Listening, speaking, reading, and writing: fundamental underpinnings of arabic language sciences". *Journal of Language Sciences* 9(2). Pp. 49-108 [In Arabic].
- Madkor, A. (2006). *Arabic Language Teaching Arts*. Cairo: Dar Al-Fikr Al-Arabi [In Arabic].

- Mirzaei, F & A. Nazari (2005). "Proposing a suitable curriculum design to acquire arabic reading skill (for Law Students). *Journal of Iranian Association of Arabic Language and Literature* 1(2). Pp. 113-141 [In Persian].
- Mojawer, M. (1963). "Aloud and silent reading". *Journal of Education* 15(4). Pp. 54-59 .[In Arabic].
- Mustafa, A. (2003). *Arabic Language Skills*. Oman: Dar Al-Massira. [In Arabic].
- Sahraei, R. (2001). "Reading skills and its significance in TFL". *Journal of Literary Text Research* 5(14). Pp. 13-35 [In Persian].
- Saif, A. (2016). *Educational Assessment, Measurement and Evaluation*. Tehran: Dowran. [In Persian].
- Shakiba, A & H. Asadzadeh (2013). "Investigating the effect of local and global cohesion of the text on improvement of reading comprehension". *Journal of Research and Writing Academic Books* 17(30). Pp. 50-66. [In Persian].
- Tousi, B. (2003). *Reading Skills*. 2nd Ed. Mashhad: Tabran .[In Persian].
- Tu'aymah, R. (1986). *Sourcebook in Arabic Language Teaching for None Native Speakers*. Part 1. Om Al-Qura. Arabic Language Institute. Research and Circular Unit. Study Series in Arabic language teaching No 18. [In Arabic].
- Vaziritabar, A. (1992). *Rapid Reading*. Tehran: ketabsara .[In Persian].